

Я. О. Тицька, доктор юридичних наук, доцент,
декан факультету права та економіки,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
ORCID: 0000-0001-5777-8225

РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ВАЛЮТИ

У статті підкреслене, що аспекти формування системи випуску, накопичення та обігу електронних грошей на сьогодні стали ключовими викликами для глобального, європейського та національних правопорядків, без вирішення яких ефективне використання електронної валюти стає неможливим, зокрема й в Україні.

Автор вказує, що вітчизняне регулювання електронної валюти вчинене нормативними актами, що доволі абстрактними у контексті як визначення ключових елементів фінансових відносин у сфері електронних грошей, так й стосовно ставлення до відповідних міжнародних стандартів глобального та європейського виміру, при тому, що українську національну цифрову валюту досі не створено.

Тому у статті проведено дослідження поточної ситуації щодо формування та розвитку глобальних стандартів обігу та використання цифрових валют та перспектив їх еволюції. Авторкою здійснений аналіз документів Міжнародного валютного фонду (МВФ) щодо електронної валюти, оцінку динаміки їх накопичення та розвитку й відображення досягнень глобальної фінансової та юридичної доктрини із зазначених питань.

У статті доведено, що попри системне оприлюднення МВФ думок максимально широкого кола залучених експертів у вимірі аналітичних та технічних звітів та навіть у форматі онлайн-підручників, МВФ досі не виробив на їх підґрунті якоїсь системи імперативних приписів державам у сфері обігу електронних валют, серед іншого щодо електронних валют центральних банків.

Авторка доводить, що МВФ явно займає позицію дослідження емпіричної бази від вже наявних національних фінансових систем, де були запроваджені електронні валюти та аналізу відповідних правових механізмів, попри їх певну еkleктичність, та притаманність насамперед країнам, які розвиваються. Такий підхід, з одного боку, ґрунтується вже на практичних досягненнях та помилках у сфері національного обігу цифрових валют, але з іншого - утворює ситуацію глобальної правової невизначеності.

Таким чином, підсумовується у статті, діяльність МВФ щодо регулювання обігу цифрових валют на сьогодні має насамперед форма упорядкування відповідної фінансової та правової доктрини, яка не призвела до формування нових, окремих та цілісних інститутів міжнародного фінансового права.

Ключові слова: електронні гроші, емісія, МВФ, міжнародно-правове регулювання; стейблкоїни, центральний банк, цифрові валюти.

Ya. O. Tytska. Development of global international standards in the field of digital currency

The article emphasizes that the aspects of forming the system of issuing, accumulating and circulating electronic money have become key challenges for global, European and national legal orders today, without the resolution of which the effective use of electronic currency becomes impossible, including in Ukraine.

The author points out that domestic regulation of electronic currency is carried out by regulatory acts that are quite abstract in the context of both defining the key elements of financial relations in the field of electronic money and in relation to the relevant international standards of the global and European dimension, while the Ukrainian national digital currency has not yet been created.

Therefore, the article studies the current situation regarding the formation and development of global standards for the circulation and use of digital currencies and the prospects for their evolution. The author analyzes the documents of the International Monetary Fund (IMF) on electronic currency, assesses the dynamics of their accumulation and development, and reflects the achievements of the global financial and legal doctrine on these issues.

The article proves that despite the systematic publication by the IMF of the opinions of the widest possible range of involved experts in the form of analytical and technical reports and even in the format of online textbooks, the IMF has not yet developed any system of imperative prescriptions for states in the sphere of electronic currency circulation, including electronic currencies of central banks.

The author proves that the IMF clearly takes the position of studying the empirical base from the already existing national financial systems where electronic currencies have been introduced and analyzing the relevant legal mechanisms, despite their certain eclecticism and their peculiarity primarily for developing countries. This approach, on the one hand, is already based on practical achievements and mistakes in the field of national circulation of digital currencies, but on the other hand, it creates a situation of global legal uncertainty.

© Я. О. Тицька, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Thus, the article summarizes that the IMF's activities in regulating the circulation of digital currencies today primarily take the form of streamlining the relevant financial and legal doctrine, which has not led to the formation of new, separate and integral institutions of international financial law.

Key words: *central bank, digital currencies, electronic money, emission, IMF, international legal regulation; stablecoins.*

Постановка проблеми. Аспекти формування системи випуску, накопичення та обігу електронних грошей на сьогодні стають ключовими викликами для глобального, європейського та національних правопорядків, без вирішення яких ефективне використання електронної валюти стає неможливим, зокрема й в Україні.

Вітчизняне регулювання електронної валюти відбулося шляхом схвалення Положення про електронні гроші в Україні, постановою Правління Національного банку України № 481 ще від 4 листопада 2010 р. [2], із наступними достатньо технічними змінами, та надалі Закону України «Про платіжні послуги» № 1591-IX від 30 червня 2021 р. [4] й Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними, схваленого постановою правління Національного банку України № 210 від 29 вересня 2022 р. [3].

Водночас зазначені документи є доволі абстрактними у контексті як визначення ключових елементів фінансових відносин у сфері електронних грошей, так й стосовно ставлення до відповідних міжнародних стандартів глобального та європейського виміру, при тому, що українську національну цифрову валюту досі не створено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наведене підкреслює актуальність тематики, але українські автори, за поодинокими виключеннями, такими як серія статей С.О. Грицай [1], цієї проблеми фактично не торкалися.

Водночас у форматі глобального наукового пошуку варто вказати на профільні дослідження з цих питань таких авторів як Урсула Вірадіната, Хосе Гаррідо, Марк Доблер, Аміна Лахрехт, Міка Сайто та інших.

Мета статті. Наведене зумовлює потребу дослідження поточної ситуації щодо формування та розвитку глобальних стандартів обігу та використання цифрових валют та перспектив їх еволюції, що є метою цієї статті. Для її вирішення слід розв'язати такі наукові завдання, як аналіз документів Міжнародного валютного фонду щодо електронної валюти, оцінку динаміки їх накопичення та розвитку й відображення досягнень глобальної фінансової та юридичної доктрини із зазначених питань.

Для вирішення поставлених завдань варто застосувати формально-юридичний, системний, програмний, прогностичний, герменевтичний та порівняльний методи.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що на оприлюднену у 2021 році думку експертів Міжнародного валютного фонду (МВФ), визначення електронних грошей різняться залежно від національної юрисдикції, де вони надаються. Констатується, що електронні гроші можна визначити як збережену грошову цінність або передплачений продукт, у якому запис коштів або вартості, доступної споживачеві для багатоцільового використання, зберігається на передплаченій картці або електронному пристрої, і який приймається як платіжний інструмент не емітентом, тобто передбачає багатоцільове використання [9, р. 14].

При цьому, додають експерти МВФ, збережена вартість являє собою вимогу, що підлягає виконанню з боку постачальника електронних грошей, щодо повернення залишку на вимогу та в повному обсязі. Така можливість погашення відрізняє електронні гроші від роздрібних подарункових карток та інших платіжних інструментів, які можна витратити лише в одній роздрібній групі. Також електронні гроші пропонується відрізнити від «мобільного банкінгу», як терміна, що застосовується до надання платіжних та інших послуг банками, наприклад, через мобільні телефони або Інтернет [10, р. 22].

Експерти МВФ у 2021 році зазначали, що наявні криптоактиви (crypto-assets), такі як, наприклад, Bitcoin, Litecoin, Ethereum тощо не підпадають під визначення електронних грошей. Додається, що більшість стейблкоїнів (stable coins) також не відповідають цьому визначенню, серед іншого вимозі до емітента та право погашення за номінальною вартістю [9, р. 14].

Експерти МВФ додають, що хоча операції з електронними грошима та банківські депозити мають схожі характеристики, такі як переказ коштів до фінансової установи та надання платіжних послуг, у банківських депозитах банк може використовувати депоновані кошти без будь-яких обмежень, зокрема для надання позик, що не є властивим електронним грошам [9, р. 15].

При цьому констатується, що зростаюча важливість електронних банківських установ та їхніх бізнес-моделей, які розвиваються, роблять їхню регуляторну базу та механізми захисту користувачів електронних грошей дедалі актуальнішими. Експерти МВФ констатують, що «регуляторна практика розвивається в кожній країні окремо», і що «міжнародні стандарти можуть бути не повністю адаптовані до конкретних ризиків, що виникають у деяких електронних банківських установах» [9, р. 16].

При цьому експертами МВФ констатувалося, що потреба такого регулювання зростає, оскільки електронні банківські установи «стали системними через розмір», а також через кількість та типи користувачів, тому збій їх роботи може мати макрофінансовий вплив. Адже інші сектори, наприклад, уряд, можуть негативно постраждати від збою великих електронних банків через значний вплив на залишки електронних грошей та виклики взаємозалежності, зокрема під час стягнення податків [10, р. 22].

Водночас, констатують експерти МВФ, національні органи влади «зазвичай застосовують пруденційні вимоги до правової, управлінської, операційної та структури власності роздрібних інвестиційних фондів». Як практичний наслідок цього принципу, ці фонди у більшості країн зобов'язані здійснювати свою діяльність як юридична особа, окрема, наприклад, від оператора мобільного зв'язку, який може бути материнською компанією. При цьому, додають експерти, такі фонди повинні обмежувати ризик, якому піддаються кошти клієнтів, і тому їм не повинно бути дозволено посередниками у сфері клієнтських коштів [9, р. 15].

Але, зауважують експерти МВФ, регуляторні вимоги, пов'язані з посередництвом кредитних установ, серед іншого щодо капіталу, зваженому за ризиком, та кредитування пов'язаних сторін, можуть бути не застосовними або загалом спрощені. Втім, вимога щодо індивідуального зіставлення має гарантувати, що електронні емітенти завжди мають достатньо коштів для виплат своїм клієнтам. Як правило, юрисдикції вимагають, щоб інвестиції здійснювалися в інструменти з мінімальними кредитними, ринковими та ліквідними ризиками, а також були доступні на вимогу. Широко використовуваною практикою, додають експерти, є вимога до емітентів тримати ліквідні активи на депозитах на вимогу у вітчизняних комерційних банках [10, р. 19].

Експерти МВФ додають, що окремі країни, зокрема Бразилія та Філіппіни запровадили спеціальні положення до законодавства для захисту коштів користувачів. При цьому ризики, що виникають у разі неплатоспроможності електронних емітентів в країнах, які не мають правових інструментів, подібних до трастів, або просто хочуть забезпечити більший захист, спонукав їх застосовувати спеціальні законодавчі положення.

Пряме положення в законі, яке зазначає, що кошти, надані користувачами до електронних банківських установ, вважаються окремими від активів таких емітентів, і тому не можуть бути вилучені кредиторами цих установ, може виконати цю мету, вважають експерти МВФ. Водночас, на їхню думку, для ефективного функціонування правове положення повинно супроводжуватися чіткою ідентифікацією рахунку користувачів [9, р. 22].

Надалі, а саме у 2024 році, експерти МВФ були змушені визначити розвиток цифрових валют як «один із найважливіших наслідків технологічних інновацій у фінансовому секторі». Ними водночас констатувалося, що тепер у багатьох країнах з низьким рівнем доходу та країнах з ринками, що розвиваються, цифрові валюти, деноміновані в законному платіжному засобі та обмінювані через смартфони, отримали широке поширення. Цей розвиток, констатували експерти МВФ, своєю чергою, порушив ключові питання для політиків: яким стане вплив розвитку «електронних грошей» на передачу монетарної політики та які настануть від цього наслідки для розробки цифрових валют центральних банків [8, р. 22].

При цьому експерти МВФ не мають однозначної відповіді на це питання та детермінують вплив електронних грошей на посилення чи послаблення контрольованості монетарної політики державою як «емпіричний», оскільки, серед іншого небанківські емітенти електронних грошей, що приймають депозити, фактично можуть доповнювати банки, й тому їх подальша фінансова діяльність отримає складники непередбачуваності [5, р. 11].

Однак, додають вказані експерти, електронні емітенти також можуть замінювати банки, переміщуючи банківські депозити з банків до небанківських фінансових установ. Замінність електронних грошей банками може призвести до фінансової дерегуляції та до «послаблення трансмісії монетарної політики». Тому, заявляють в аналітичній доповіді відповідні експерти МВФ, «розвиток електронних грошей може мати важливі, але теоретично незрозумілі наслідки для монетарної політики» [8, р. 21].

При цьому експерти МВФ зазначили, що типові особливості регулювання електронних грошей, виявлені в країнах центральної Африки «вказують на те, що регулятори віддають перевагу електронним грошам як доповнення, а не як заміну банкам». Також цими експертами виявлене, що розвиток електронних грошей супроводжував зростання банківських депозитів та кредитів, та конкуренцію між банками та підвищення ефективності у фінансовому посередництві, при тому, що «електронні гроші та банківський сектор, здається, розвиваються одночасно, що свідчить про взаємодоповнюваність» [8, р. 12].

Зібрані дані надають експертам МВФ можливість констатувати, що «зростання електронних грошей та зростання депозитів і кредитів більше корелюють у країнах з обмеженим початковим рівнем фінансової інклюзії». Але водночас, додають ці автори, «існують також докази того, що розвиток електронних грошей сприяє фінансовій інклюзії» та «більшій конкуренції між банками зі збільшенням інтенсивності електронних грошей» [8, р. 16].

Окрему увагу експерти МВФ приділяють аспектам функціонування електронних валют центральних банків (CBDC). Вони зазначають, що країни повинні чітко визначити політичні цілі CBDC та відповідні показники успіху, а відповідні ризики запровадження таких валют повинні бути визначені, максимально кількісно оцінені та супроводжуватися стратегією їх стримування. Також, зазначають експерти, національні органи влади повинні провести ретельну оцінку своєї здатності експериментувати з CBDC, регулювати, контролювати та зрештою впроваджувати їх [5, р. 24].

Також зазначається, що комунікація щодо CBDC має вирішальне значення, і тому національна стратегія держави щодо взаємодії із зацікавленими сторонами повинна бути розроблена на ранній стадії. Крім того, центральні банки повинні встановити набір вимог до функцій електронної валюти на основі попередніх кроків, та «надійна правова база та надійні регуляторні основи повинні лежати в основі проекту CBDC з самого початку», додають ці експерти [7, р. 21].

Також експерти МВФ заявляють, що запровадження CBDC державами повинна складатися з окремих фаз. Підготовча фаза при цьому повинна бути «зосередженою на дослідженні тенденцій, визначенні цілей, встановленні критеріїв успіху, оцінці доцільності, оцінці потужностей та аналізі ризиків».

Фаза підтвердження концепції має включати проведення невеликих емпіричних тестів та валідаційних заходів для отримання розуміння конструкції CBDC, як правило, в лабораторних умовах. Фаза прототипу має зосереджуватися на розробці або придбанні необхідних технологій та виборі державними структурами відповідних партнерів. А пілотна фаза має становити «реальне тестування квазіфінального продукту, тоді як виробнича фаза знаменує собою остаточний випуск та експлуатацію CBDC» [5, р. 19].

Також експерти МВФ вважають, що за умов, «якщо CBDC належним чином розроблені для подолання бар'єрів для фінансової інклюзії, вони можуть отримати визнання як платіжний механізм» для широких верств населення, що вбачається доволі обґрунтованою позицією.

Такі цифрові валюти, на думку експертів МВФ, «можуть бути розроблені для відтворення деяких бажаних властивостей готівки, наприклад, доступ до платежів без банківського рахунку, довіра, пов'язана з грошима центрального банку, низькі або нульові комісії та менш суворі вимоги до ідентифікації для груп населення з низьким рівнем ризику, які мають труднощі з отриманням офіційних документів, що посвідчують особу». Однак додають ці експерти «повне дотримання вимог щодо фінансової доброчесності залишається необхідним» [7, р. 18].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Водночас попре те, що усі наведені вище думки максимально широкого кола залучених МВФ експертів системно оприлюднюються Фондом у вимірі аналітичних та технічних звітів та навіть у форматі онлайн-підручників, МВФ досі не виробив на їх підґрунті якоїсь системи імперативних приписів державам у сфері обігу електронних валют, серед іншого щодо електронних валют центральних банків.

При цьому МВФ явно займає позицію дослідження емпіричної бази від вже наявних національних фінансових систем, де були запроваджені електронні валюти та аналізу відповідних правових механізмів, попре їх певну еклектичність, та притаманність насамперед країнам, які розвиваються. Такий максимально прагматичний підхід Фонду, з одного боку, ґрунтується вже на практичних досягненнях та помилках у сфері національного обігу цифрових валют, але з іншого – саме він утворює для національних юрисдикцій ситуацію глобальної правової невизначеності.

Таким чином діяльність МВФ щодо регулювання обігу цифрових валют на сьогодні має насамперед форму упорядкування відповідної фінансової та правової доктрини, яка не призвела до формування нових, окремих та цілісних інститутів міжнародного фінансового права, але безумовно потребує на подальшу академічну увагу.

Список використаних джерел:

1. Грицай С.О. Перспективи та тенденції появи CBDC в Україні: проект "е-гривня". *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 354-359.
2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей. Постанова Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481. *Офіційний вісник України*. 2010. № 100. Ст. 3571.
3. Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними: постанова Правління Національного банку України від 29 вересня 2022 р. № 210. *Офіційний вісник України*. 2023. № 65. Т. 2. Ст. 3727.
4. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 10-11. Ст. 26.
5. *Central Bank Digital Currency's Role in Promoting Financial Inclusion*. IMF Fintech Note 2023/011. Prep. by A. Lannquist, and B. Tan. Washington : International Monetary Fund, 2023. 37 p.
6. *Digital Money and Central Bank Operations*. IMF Working Paper 2022/085. Prep. by C. Kahn, M. Singh, and J. Alwazir. Washington : International Monetary Fund, 2022. 42 p.
7. *How Should Central Banks Explore Central Bank Digital Currency: A Dynamic Decision-Making Framework*. IMF Fintech Note 2023/008. Prep. by G. Soderberg, J. Kiff, M. Bechara, S. Forte, K. Kao, A. Lannquist, T. Sun, H. Tourpe, A. Yoshinaga. Washington : International Monetary Fund, 2023. 43 p.
8. *E-Money and Monetary Policy Transmission*. IMF Working Paper African Department. WP/24/69. Prep. by Z. Huang, A. Lahreche, M. Saito, U. Wiradinata. Washington : International Monetary Fund, 2024. 46 p.
9. *E-Money. Prudential Supervision, Oversight, and User Protection*. IMF Working Paper. Prep. by M. Dobler, J. Garrido, D.J. Grolleman, T. Khiaonarong, J. Nolte. Washington : International Monetary Fund, 2021. 34 p.
10. *Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations*. IMF Staff Discussion Note. Prep. by D. He, K. Habermeier, R. Leckow, V. Haksar, Y. Almeida, M. Kashima, N. Kyriakos-Saad, H. Oura, T.S. Sedik and C. Verdugo-Yepes. Washington : International Monetary Fund, 2016. 45 p.

Дата надходження статті: 27.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025